

BEGRAAFPLAATSEN IN EUROPA

THEMA 27 - GESLOTEN BEGRAAFPLAATSEN

Een wandelpark, een kinderspeelplaats en hondendrollen, daarbij denk je in eerste instantie niet aan een begraafplaats. Toch is in Duitsland dit trio vaak kenmerkend voor

Aachen - Alter Evangelischer Friedhof

een gesloten begraafplaats, die is omgevormd tot openbare ruimte. Wat gebeurt er eigenlijk met een begraafplaats, wanneer deze wettelijk gesloten is?

NEDERLAND: WET OP DE LIJKBEZORGING

Hoofdstuk III, § 4 (art. 43-48) van de Wet op de lijkbezorging gaat over de sluiting en opheffing van begraafplaatsen.

Enkele punten daaruit: de sluiting moet gemeld worden bij burgemeester en wethouders en het college van B&W moet de sluiting ter openbare kennis brengen. Als de sluiting een feit is, mag er niet meer begraven worden. Vanaf dat moment dient een gesloten begraafplaats 50 jaar in stand gehouden te worden, waarvan de eerste 20 jaar onaangeroerd, daarna mogen graftekens met toestemming van de rechthebbende geruimd worden. Na 50 jaar verliest het terrein zijn bestemming van begraafplaats en kan de grond voor andere doeleinden bestemd worden.

NB. Als men alle graven ruimt of verplaatst, na de wettelijke grafrust van 10 jaar in acht genomen te hebben, kan het terrein al eerder een andere bestemming krijgen.

GESLOTEN EN TOCH OPEN

In veel gevallen zijn voormalige begraafplaatsen geruimd en heeft de grond een andere bestemming gekregen. Soms is alleen de naam gebleven. In veel steden vind je het achtervoegsel 'kerkhof' in een straatnaam terug, verwijzend naar de middeleeuwse gewoonte rond de kerken te begraven. Het bekendste voorbeeld is op het monopoliebord te vinden: A-Kerkhof in Groningen. Het verwijst naar het kerkhof bij de Aa-kerk in Groningen, dat in 1828 werd geruimd.

In andere gevallen, vooral bij kerkhoven rond een kerk, verwijst een enkel monumentje tegen de kerkmuur of op het grasveld nog naar de voormalige functie.

Maar het terrein kan ook met behoud van de graftekens omgevormd worden tot een wandelpark of een openluchtmuseum van funeraire cultuur. Dan is de gesloten begraafplaats een openbare ruimte geworden, die ofwel altijd open en toegankelijk is of bepaalde openingstijden heeft.

In Deurne kwam het gesloten kerkhof naast de Willibrorduskerk in 2007 op de gemeentelijke monu-

mentenlijst, waardoor het beeld van een begraafplaats uit het midden van de vorige eeuw bewaard is gebleven. En in Valkenswaard gebeurde in 2007 hetzelfde met de Oude Begraafplaats, waardoor een belangrijk stuk Valkenswaardse geschiedenis behouden blijft.

Deurne

Valkenswaard

DUITSLAND: ÖFFENTLICHE GRÜNLAGE

In Duitsland kun je tal van begraafplaatsen vinden, die al lang niet meer de functie van begraafplaats hebben, maar toch behouden zijn gebleven, op de monumentenlijst zijn geplaatst en zijn omgevormd tot *öffentliche Grünanlage* (openbaar groen). Ze zijn altijd toegankelijk en opgenomen in de stad als wandelpark, ze zijn een oase van rust in de hectiek van het stadsleven en fungeren als groene long. Enkele voorbeelden.

In Düsseldorf fungeerde het *Alter Golzheimer Friedhof* van 1804 tot 1884 als Hauptfriedhof van Düsseldorf. Toen de begraafplaats vol was werd hij gesloten en werd het Nordfriedhof geopend. Er staan nog veel waardevolle grafmonumenten, aan beide kanten raast het verkeer voorbij.

Al in 1533 werd in Kassel als gevolg van 'overbevolking' en onhygiënische toestanden op de kerkhoven buiten de stad een nieuwe begraafplaats aangelegd, nu *Altstädter Friedhof* geheten. Toen de plaats te klein was geworden, werd hij in 1843 gesloten. Er bevinden zich nog 82 monumenten op graven, waaronder die van de moeder en zuster van de gebroeders Grimm.

Het *Hoppenlaufriedhof* (1626) in Stuttgart bleef behouden omdat al vroeg de historische en culturele waarde van de begraafplaats werd onderkend. Door verwaarlozing, oorlogsbombardementen en vandalisme heeft iets meer dan 30% van de grafmonumenten de tand des tijds overleefd. Na sluiting werd over de begraafplaats een voetgangersverbinding aangelegd, die nu ook als fietspad wordt gebruikt, de begraafplaats zelf is een homo-ontmoetingsplaats geworden.

Düsseldorf - Golzheimer Friedhof

Kassel - Altstädter Friedhof

Stuttgart - Hoppenlaufriedhof

DUITSLAND: KINDERSPEELPLAATS, ZITBANKEN EN HONDENDROLLEN

Een (gesloten) begraafplaats en een kinderspeelplaats op hetzelfde terrein, een mooier beeld van het samengaan van leven en dood bestaat er niet.

Het ging ons opvallen hoe vaak dit verschijnsel in Duitsland voorkomt.

Na de ombouw van de begraafplaats tot openbaar groen werden langs de wandelpaden bankjes geplaatst en aan de rand van het terrein een speelplaats aangelegd, zodat de kleintjes kunnen spelen en de oudjes op een bankje kunnen zitten. We zagen deze twee-eenheid op het *Alter Evangelischer Friedhof* (17^e eeuw tot 1937) in Aken, op het *Albanifriedhof* (1783-1902) in Göttingen, op het *Sankt-Nikolai Friedhof* (eind 14de eeuw tot 1866) in Hannover en op het *Alter Nordfriedhof* (1868-1944) in München.

Dat de begraafplaatsen/wandelparken vaak ook hondenuitlaatplaatsen zijn geworden, zagen wij aan de flinke hondendrol op het *Alter Evangelischer Friedhof* in Aken, de tegen een grafsteen opgeheven hondenvoot op het Sankt-Nikolai Friedhof in Hannover en het anti-hondenbordje *Nicht hier!* op het *Neustädter Friedhof* (1646-1876) in Hannover.

Göttingen - Albanifriedhof

Hannover - Sankt-Nikolai

München - Alter Nordfriedhof

Andere gesloten begraafplaatsen hebben een hek of een poort en hebben openingstijden, zoals het *Alter Johannisfriedhof* (1278-1883) in Leipzig, het *St. Petersfriedhof* in Straubing (vanaf de middeleeuwen tot 1879) of het *Geusenfriedhof* (1576-1829) in Keulen. Het hek heeft als voordeel dat de voormalige begraafplaats beter beschermd is. Het zijn meer openluchtmusea van funeraire kunst dan openbare parken.

Leipzig - Alter Johannisfriedhof

Straubing - St. Petersfriedhof

Keulen - Geusenfriedhof

GROOT-BRITANNIË: RESTING PLACES, GARDENS AND PLAYGROUNDS

De manier van begraven in Groot-Brittannië wijkt op een aantal punten af van die op het continent, omdat Groot-Brittannië nooit bezet is geweest door Napoleon en er dus nooit de napoleontische wetten zijn ingevoerd, die in Europa het begraven en de aanleg van begraafplaatsen zo hebben beïnvloed. Met de *Burial Act* (wet op de lijkbezorging) van 1852 kwam er definitief een einde aan het begraven in de steden in Groot-Brittannië. In een serie *Burial Acts* van 1852-1859 werden de wetten en regels rond begraven en begraafplaatsen vastgelegd. Deze wetten gelden nog steeds. Zo is in Groot-Brittannië het ruimen van graven verboden als resultaat van de Victoriaanse obsessie voor hygiëne, wettelijke voorschriften en nationale tradities. En in de *Disused Burial Grounds Act* van 1884 werd geregeld dat gesloten begraafplaatsen ook niet geruimd mochten worden. De ongebruikte begraafgrond mocht wel worden omgevormd tot *resting places, gardens and playgrounds* (rustplaatsen, tuinen en recreatiegebied). En zo komt het dat je in Londen op de meest onverwachte plaatsen voormalige begraafplaatsen tegenkomt. Zo kun je een krantje lezen op een van de bankjes op het *St. Paul's Churchyard bij Covent Garden*. Of je kunt koffie drinken op de grafzerken in het *Café in the Crypt* van de *St. Martin-in-the-Fields Church* bij Trafalgar Square. Maar je kunt ook een bezoek brengen aan *Quaker Burial Ground* (1661-1853), een veldje zonder enig grafteken, waar ca. 12.000 Quakers werden begraven inclusief hun stichter George Fox (1624-1691) of het in de nieuwbouw ingeklemde kerkhofje achter *Wesley Chapel* met het graf van John Wesley (1703-1791), de stichter van het Methodisme. *Bunhill Fields* (1665-1853) is de enige begraafplaats, die in zijn geheel is overgebleven uit de tijd dat in het centrum van de stad werd begraven. Het is een populaire lunchplaats voor het kantoorpersoneel uit de directe omgeving.

Covent Garden

St. Martin-in-the-Fields

Quaker Burial Ground

GROOT-BRITANNIË : MY TOMB IS MY CASTLE

Vanwege het verbod op het ruimen van graven en begraafplaatsen, raken in Groot-Brittannië begraafplaatsen vol. Oude begraafplaatsen werden verwaarloosd en verwilderden, zoals in Londen gebeurde met de *Magnificent Seven*, de zeven commerciële begraafplaatsen die ontstonden na de funeraire revolutie en waarvan *Highgate Cemetery* het bekendste voorbeeld is.

Het zoeken naar oplossingen, die richting ruiming gaan, stuit echter op grote tegenstand. Zo ontstond er nog al veel commotie in Groot-Brittannië toen de *City of London Cemetery* door legale mazen in de

wet overging tot 'ruiming' van oude graven. Onverzorgde graven, die ouder zijn dan 75 jaar, worden geopend, de stoffelijke resten worden in een klein kistje bijgezet, dat dieper in hetzelfde graf wordt herbegraven en het graf wordt opnieuw uitgegeven. De Britten vinden het maar niks, ze spreken over een *dubbeldekkergraf*. Voor een Brit geldt niet alleen *my home is my castle*, maar ook *my tomb is my castle*. 'Je legt je vader toch niet in een tweedehandsgraf' of 'je wilt je graf toch niet delen met een vreemde', zijn uitspraken die de gevoelens van de Brit weergeven. De enige oplossing tot nu toe is de aanleg van nieuwe begraafplaatsen.

Wesley Chapel

Bunhill Fields

Highgate Cemetery

ELDERS IN EUROPA

In Oostenrijk vind je niet zoals in Duitsland begraafplaatsen die zijn omgevormd tot openbare groenplaatsen, maar wel historische begraafplaatsen, die zoveel mogelijk authentiek bewaard zijn gebleven. Het zijn een soort openluchtmusea van funeraire kunst door de eeuwen heen geworden, zoals het St. Marxer Friedhof in Wenen, waar Mozart ligt begraven en het St. Petersfriedhof en St. Sebastianfriedhof in Salzburg.

Hoe zuidelijker in Europa, hoe minder er sprake is van gesloten begraafplaatsen.

Komt dat omdat in Frankrijk veel graven familiegraven zijn die een eeuwigdurende concessie hebben, waardoor er telkens opnieuw in de grafkelder kan worden bijgezet?

Komt dat omdat de stoffelijke resten uit bovengrondse graven in landen als Italië, Spanje, Portugal en Griekenland worden herkist en daarna in ossuaria worden geplaatst? Dat dat ook tot mensonterende, beter gezegd doodonterende tafereelen kan leiden, blijkt uit het feit dat in Griekenland doden al na drie jaar worden opgegraven en daarna in metalen dozen compact opgestapeld worden in rekken van een knekelhuis. Door het verbod op crematies kampt men daar met een enorm tekort aan ruimte op begraafplaatsen.

Wenen - St. Marxer Friedhof

Salzburg - St. Petersfriedhof

Salzburg - St. Sebastianfriedhof

MEER CREMATIES, MINDER BEGROEFGROND

Door het toenemend aantal crematies zal er steeds minder (nieuwe) begraafgrond nodig zijn, waardoor ook steeds minder begraafplaatsen gesloten hoeven te worden.

Maar het kan natuurlijk ook gebeuren, dat het toenemende aantal crematies ervoor zorgt dat er niet meer genoeg 'klanten' komen om de begraafplaats open te houden.